ПРОСТОРОВИЙ СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

М. Маланчук, к. т. н.

ORCID ID: 0000-0003-0819-6573

Н. Музика, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-6019-7795

Ю. Хавар, к. т. н.

ORCID ID: 0000-0002-2407-2258

О. Гулько, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-1476-6149

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://doi.org/10.31734/economics2019.26.011>

Маланчук М., Музика Н., Хавар Ю., Гулько О. Просторовий сталий розвиток суспільства як основа соціально-економічних відносин

Сталий сучасний розвиток територій тримає акцент на таких аспектах: зростання економічних активів, вирішення соціальних проблем, покращання екологічного становища. Планування та управління цими процесами, власне, й забезпечує розвиток територій. Важливим інструментарієм у сталому розвитку територій є планування на місцевому рівні. Підходи тут можуть бути різними. Насамперед треба побудувати соціальну модель, далі відповідно економічну частину, а після цього розробляти план розвитку територій. Сільські території є не тільки місцем життєдіяльності третини населення держави, а й ресурсною базою виробництва. Саме тому їхній розвиток залежить від системи управління земельними ресурсами. Вагомий вплив на розвиток сільських територій мають агрохолдинги. Нині чимало з-поміж них дотримуються принципів бізнесу: ставлять акцент не лише на одержанні прибутків, а й на економічному та екологічному внеску цих підприємств у розвиток територіальної громади. Зараз аграрії мають великий потенціал на світовому ринку, проте не повною мірою використовують усі можливості експорту. Просторовий розвиток забезпечують такі складові: економічна, інноваційна та екологічна. Розглянуто деякі питання сталого розвитку як співпраці різних держав, так і територій на економічних і політичних важелях. Крім того, сталий розвиток вважають новим у методичних і теоретичних дослідженнях і розробках та позиціонують як нову неминучість для нинішнього і наступного поколінь, новий етап поступального розвитку людства, що вимагає перегляду існуючих підходів на всіх рівнях – від глобального до об'єктивного. Сучасний економічний розвиток має змогу бути наслідком для загальноприйнятого морального та духовного оновлення суспільства, формуючи нову систему стандартів, моральних надбань. На сьогодні постає необхідність зміни наших уявлень щодо розуміння широкого кола проблем і перегляду шляхів їхнього вирішення.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальні відносини, екологічна безпека підприємства.

Malanchuk M., Muzyka N., Khavar Yu., Hulko O. Spatial sustainable development of society as the basis of socio-economic relations

Sustainable modern development of the territories highlights the following aspects, particularly, growth of economic assets, solution of social problems, improvement of environmental status. Planning and management of these processes are actually ensured by development of territories. Local planning is an important tool for sustainable territorial development. To reach the goal different approaches can be applied. First, we need to build a social model, then, an economic part, and afterwards to shape a plan for the territory development. Rural area is not only the place of living of a third of the country's population, but also a resource base of production. Thus, its development depends on the land management system. A significant impact on rural territory development is done by agroholdings. Nowadays, many of them support the principles of business, i.e. they focus not only on profit obtaining, but also on the economic and environmental contribution of those enterprises to development of the territorial community. Currently, farmers have great potential at the world market, but they do not fully utilize all export opportunities. Spatial development is secured by the following components, namely economic, innovative, and environmental. The article considers some issues of sustainable development of economic and political cooperation between different states and territories. In addition, sustainable development is considered as a new phenomenon in methodological and theoretical researches and works, and is positioned as a new inevitability for the present and future generations, as a new stage in progressive development of the humanity that requires revision of the existing approaches at

all levels, from global to objective one. Modern economic development has the potential to become an effect of generally accepted moral and spiritual renewal of society, establishment of a new system of standards and moral values. Nowadays, it is necessary to change our ideas and views concerning a wide range of problems, and to reconsider the ways for their solution.

Key words: sustainable development, social relations, environment safe enterprise.

Постановка проблеми. Сталий розвиток країни має особливе значення як простір для співпраці різних держав та їхніх окремих територій на економічному й політичному рівнях, як новий вектор методологічних і теоретичних розробок, як чинник формування нових вимог і обмежень до ведення бізнесу тощо. Просторовий сталий розвиток позиціонується як важливий безапеляційний імператив для сьогоденного та майбутніх поколінь, новий етап поступального розвитку людства, що потребує реформування наявних підходів на всіх рівнях – від глобального до об'єктивного.

Отже, проблема досягнення сталого розвитку, розроблення відповідних концепцій, програм дій, стратегій визначення проміжку несталості, розрахунку конкретних параметрів цієї несталості та проведення аналізу, тобто тих дій, що в комплексі допомагають наблизитися суспільству до найкращого стану – «сталості розвитку», зіштовхується з потребою у визначеності певних шаблів дослідження. Звідси випливає необхідність вибору об'єкта дослідження, адже проблеми сталого розвитку потрібно розглядати не тільки на територіальному рівні (найбільш поширений та очевидний підхід), а й на галузевому або на рівні окремих видів діяльності. Послідовність у розташуванні повинна передувати аналізу, вибору методичних підходів, конкретних інструментів тощо.

Наведене дає змогу акцентувати увагу на важливості визначення послідовності й змісту ієрархічних рівнів, на яких можна реалізовувати принципи сталого розвитку, а також на аналізі сучасного стану проблем та обґрунтувати вибір шляхів їхнього вирішення. Змістове наповнення кожного рівня різнитиметься залежно від вихідних точок дослідження проблем сталості розвитку.

Світова спільнота й суспільство розвиваються і змінюються. Дискусії щодо сталого розвитку, методичних і методологічних підходів до вирішення проблеми не припиняються вже майже півстоліття. Громадяни є сполучною та водночас центральною ланкою в цьому розвитку. З одного боку, вони ініціюють процеси, які змінюють і перетворюють навколишнє середовище, а з іншого – намагаються нівелювати наслідки власного втручання. Розвиток цивілізації відбувається згід-

но з прикладом повернення, де швидкість антропогенного перетворення довкілля безпосередньо впливає на зміни, що відбуваються в соціумі, економічному й технічному розвитку суспільства. На сучасному етапі, однак, швидкість розвитку та обсяги втручання постійно зростають, тож зміни у свідомості й світогляді не встигають за ними. Учений Н. Вінер зауважував у свій час: щоб жити та усталено розвиватися, необхідно змінити себе. Він вважав, що «ми настільки радикально змінили довкілля, що зараз для того, щоб існувати в цьому середовищі, нам насамперед необхідно змінити себе» (тут переклад наш – М.М. та ін.) [1, с. 38].

Сучасний технічний розвиток можливий ще й за таких умов, як реформування та оновлення суспільної думки, формування нової системи цінностей. Нинішній час визначає необхідність зміни уявлень громадян щодо розуміння широкого кола проблем і перегляду шляхів їхнього вирішення. Проблема сталого розвитку не становить винятку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженнях низки вчених – як вітчизняних, так і зарубіжних – із проблем сталого розвитку можна зауважити різноманітність і традиційність поглядів. Останнім часом перспективи розвитку певною мірою асоціюються із просторовим сталим розвитком. Популярність цього терміна вже не обмежується науковими й політичними колами, а поширюється і на пересічних членів суспільства. А це свідчить також про вміле маркетингове використання результатів широковідомих наукових досліджень. Зараз важко знайти таку програму розвитку, де не використовували б термін «сталий розвиток» як бажаний стан розвитку суспільства. Незважаючи на частоту застосування, сутнісне та змістове наповнення терміна залежить від певного дослідження, методологічної позиції, яка визначає проблему та цілі останнього. Але базовим визначенням вважається те, що було розглянуте і сформульоване на Міжнародній комісії по навколишньому середовищу і розвитку [4, с. 141]. На нашу думку, поняття «сталий розвиток» використовується для визначення мети сучасності, для найбільш поширеного трактування про взаємність дій у нашому суспільстві, ідеологічних задумів збалансованого суспільства, проте суспільство та

його громадяни прагнуть до створення належних і прийнятних умов для того, щоб поняття просторового сталого розвитку стало можливим та отримало продовження. На підставі викладеного напрошується висновок, що питання просторового сталого розвитку не є новим напрямом у технічних, економічних й екологічних дослідженнях. Засновниками цього напрямку вважають таких науковців, як Г. Айрес, К. Боулдинг, А. Вебер, Н. Джорджеску-Роген, Л. Кохрсен, а подальшого розвитку він набув у працях В. Кисельова, М. Медведєва, В. Поліщука, М. Голубця, М. Багорова, Б. Буркинського, В. Степанова, С. Харичкова, О. Несветова, Л. Позднякової, О. Царенка та ін.

Проте теорії просторового сталого розвитку здебільше розглядають у двох вимірах простору. Прикладом цього є визначеність та окреслення економічного простору О. Гранбергом як насиченої території [2, с. 25]. Проблеми сталого просторового розвитку з різних поглядів мають свою вагу в працях закордонних учених (Дж. Гелбрег, Д. Медоуз, Й. Рандерз, А. Ніз, Г. Одум) та вітчизняних науковців (О. Балацький, Б. Букринський, В. Голян, Б. Данилишин, О. Дейнека, М. Долішній, М. Кабацький, П. Черномаз та низка інших дослідників).

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є аналіз сталого розвитку, що створить відповідну якість сучасного життя й наступних поколінь, забезпечуючи постійний економічний та екологічний розвиток, який може гарантувати можливість відтворювати навколишнє природне середовище, конструктивно використовувати природний ресурс держави, бути територією для співпраці країн та їхніх територій, новим напрямом у методологічних дослідженнях.

Суспільний розвиток гарантує постійну зміну доведеної моделі економічного зростання. Метою переходу суспільства до сталого просторового економічного розвитку є розбудова достоту новітньої моделі розвитку економіки. Ця модель є важливим чинником, котрий дає змогу уявити спрощений вигляд структури громадянського суспільства стосовно досліджуваної мети.

Виклад основного матеріалу. Просторовий сталий розвиток в узагальненому значенні трактовано як продуктивний розвиток сучасного покоління, котрий цілеспрямовано не підлягає сумніву загрози в існуванні майбутнього. Загалом суспільство може спостерігати перетворення переходів як напрям руху до просторового сталого розвитку

від стану несталості й нестабільності до доведеного стану, який можна назвати «сталий розвиток».

Етапи до формулювання дієвої концепції сталого розвитку потребують таких кроків:

- визначення наявного стану несталості, тобто шляхів і параметрів досягнення сталості й подолання відстані сталості;
- чіткого визначення параметрів, на яких доцільно і можливо розпочинати напрацювання та впроваджувати концепції, програми сталого розвитку;
- визначення взаємозв'язків між рівнями впровадження концепції сталості – проведення їх по рівнях;
- зміни сприйняття багатьох економічних, виробничих, соціальних та інших процесів щодо впливу на збалансованість розвитку, тобто визначення сталого розвитку як доктрини розвитку на всіх рівнях;
- створення максимально повної інформаційної бази та інфраструктури;
- забезпечення відповідності правового поля вимогам сталості;
- адаптування чинних методологічних і методичних підходів до вимог сталості розвитку, упровадження та удосконалення експертних оцінок.

Характер і модель просторового розвитку визначаються основними його суб'єктами й типом відносин між ними залежно від цілей та напрямів розвитку. Вибір типу відносин між суб'єктами просторового розвитку впливає на характер організації комунікацій між ними, що визначає політичне, соціально-культурне, економічне програмне чи проектне наповнення простору.

До основних механізмів забезпечення сталого розвитку можна віднести: правовий, організаційний, фінансово-економічний, науково-освітнянський, інформаційний. Однак зі всього спектра механізмів ми хотіли б виділити просторовий менеджмент як найбільш м'який та комбінаторний, що дає змогу координувати дії різноманітних елементів просторового розвитку. Під просторовим менеджментом розуміємо діяльність суб'єктів управління, спрямовану на просторову конкретизацію стратегії збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, розроблення пріоритетів і форм організації та інфраструктурного забезпечення відповідної просторової системи [5, с. 43].

Метою є одночасне забезпечення підвищення рівня життя, раціонального використання території, природних ресурсів та охорони навколишнього середовища.

Для України втілення постулатів сталого розвитку й декларування сталості як основного імперативу є необхідною умовою із соціальних, економічних, конкурентних, політичних позицій тощо. Нині країна має широкий спектр законодавчих, нормативних і рекомендаційних документів для реалізації принципів сталості. Вважаємо, що наразі необхідним є вдосконалення та якнайповніше використання всіх існуючих елементів механізму забезпечення соціально-економічного розвитку, а не створення нових.

Актуальним є підвищення ефективності соціально-економічної та екологічної політики держави, забезпечення їхньої взаємоузгодженості та взаємодоповнюваності. Усе це дасть змогу забезпечити економічний добробут і конкурентоспроможність країни за одночасного зниження навантаження на навколишнє середовище. Саме питанню можливостей та ефективності використання цих механізмів при розробленні стратегій і програм розвитку присвячуватимуться наші подальші наукові розвідки [3, с. 240].

Висновки. На сучасному етапі розвитку людських взаємовідносин сталий розвиток цивілізації слід розуміти як безперервний процес навчання, дослідження проблем і дилем, де не існує беззаперечно правильних та універсальних відповідей і рішень. Наші уявлення про ефективність будь-яких зусиль і заходів задля досягнення збалансованого розвитку на різних рівнях можуть і повинні змінюватися, відображаючи ситуативні зміни, накопичений досвід, надбання науки й техніки, збагачення й розширення наших знань і уявлень про світ, зміну життєвих цінностей, імперативів розвитку тощо.

Також зазначимо, що правомірно говорити про сталий розвиток підприємництва або конкретної галузі, які є складовими загального процесу усталення життєдіяльності людини. Імплементация постулатів сталого розвитку в такому разі можлива, якщо забезпечуються такі передумови: по-перше, чітко визначаються рівні, на яких розглядатиметься проблема, і встановлюється їхня ієрархічна підпорядкованість; по-друге, вибираються відповідні методичні підходи до реалізації стратегії сталого розвитку; по-третє, встановлюються конкретні критерії сталості розвитку конкретного об'єкта.

Отож, система рівнів, на яких розглядається можливість реалізації принципів сталого розвитку, може трансформуватися залежно від сприйняття

та усвідомлення проблеми. Кожний ієрархічний рівень, незалежно від принципу виділення, виконує завдання в межах своєї компетенції власними засобами та надає методичну й консультативну допомогу нижчим рівням, представляє інтереси останніх перед вищими рівнями.

Підсумовуючи, зазначимо, що ми зараз перебуваємо на такому етапі розвитку, який вимагає переосмислення та змістовного розвитку кола усталених термінів, встановлення взаємозв'язків між ними, адже сутнісне наповнення низки понять дасть змогу сформувати новий сучасний стратегічний вектор розвитку. На нашу думку, сталість належить розглядати з позицій просторового підходу, що допоможе якнайповніше враховувати всі процеси й зв'язки на різних рівнях та адекватно оцінювати їхню значущість для забезпечення загальної сталості. Зазначимо, що кожен елемент простору сприймаємо, з одного боку, як цілісний простір з усіма притаманними йому властивостями, а з іншого – як елемент простору вищого рівня. Нам необхідно одночасно забезпечувати сталий розвиток не тільки цілого, а й окремих частин. Розрив зв'язків, неможливість взаємодії, порушення цілісності кожного окремого елемента призводять до зменшення сталості всього простору.

Наразі сталий розвиток має сприйматися як інструмент досягнення політичного компромісу щодо узгодження економічного розвитку та екологічних його обмежень. Принципи сталого розвитку, що були прийняті лідерами багатьох країн, є підґрунтям для розроблення й впровадження конкретних стратегій і програм розвитку, які повинні враховувати не тільки загальні принципи, а й конкретні інтереси та особливості розвитку, співпраці, ведення господарства тощо.

Бібліографічний список

1. Виннер Н. Кибернетика и общество. Москва: Наука, 1958. 38 с.
2. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. Москва: Гос. ун-т; Высш. шк. экон., 2000. 25 с.
3. Жарова Л. В., Какутич Є. Ю., Хлобистов Є. В. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління: монографія. Суми: Університетська книга, 2009. 240 с.
4. Наше общее будущее: докл. Междунар. комиссии по окружающей среде и развитию: пер. с англ. Москва: Наука, 1988. 141 с.
5. Павліха Н. Принципи просторового менеджменту сталого розвитку. *Регіональна економіка*. 2004. № 3. С. 43.

Стаття надійшла 10.09.2019